

Η διάκριση των εξουσιών και ειδικότερα η συνταγματική κατοχύρωση της ανεξαρτησίας της δικαιοσύνης έναντι της νομοθετικής και εκτελεστικής εξουσίας, αλλά και κάθε πηγής δύναμης και επιρροής (πολιτικής, οικονομικής, επικοινωνιακής, κοινωνικής, ιδεολογικής, θρησκευτικής) είτε αυτή είναι είτε δεν είναι θεσμικά οργανωμένη, συνιστά θεμελιώδες στοιχείο της φιλελεύθερης δημοκρατίας. Δηλαδή της δημοκρατίας, η ιστορική και θεσμική υπόσταση της οποίας είναι συνυφασμένη με τις εγγυήσεις του κράτους δικαίου και την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Η ανεξαρτησία της δικαιοσύνης είναι συνεπώς το μείζον και πιο ουσιώδες θεσμικό αντίβαρο κάθε δημοκρατικού συστήματος διακυβέρνησης. Κάθε δημοκρατικό, αντιπροσωπευτικό πολιτεύματός. Χωρίς ανεξαρτησία της δικαιοσύνης δεν νοείται και δεν μπορεί να λειτουργήσει καμία άλλη δικαιοκρατική εγγύηση: ούτε η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ούτε η υπεροχή του Συντάγματος, ούτε, στο δικό τους πεδίο εφαρμογής, η υπεροχή και η άμεση εφαρμογή του ευρωπαϊκού ενωσιακού δικαίου και του διεθνούς δικαίου οι κανόνες του οποίου διασφαλίζουν τη διεθνή διάσταση της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, αλλά και τον διεθνή δικαστικό έλεγχο της τήρησης των βασικών θεσμικών προδιαγραφών της φιλελεύθερης δημοκρατίας.

Σύμφωνα με την κλασική τυπολογία που υιοθετεί ρητά το άρθρο 87 παρ.1 του Ελληνικού Συντάγματος η ανεξαρτησία της δικαιοσύνης περιλαμβάνει αφενός μεν την λειτουργική ανεξαρτησία των δικαστηρίων και των δικαστικών λειτουργών που τα συγκροτούν ως δικάζοντες δικαστές, αφετέρου δε την προσωπική υπηρεσιακή ανεξαρτησία των δικαστικών λειτουργών.

Με αυτοαναφορικό άλλωστε τρόπο ως δικαστής ορίζεται κατά το άρθρο 87 του Συντάγματος ο τακτικός δικαστής, δηλαδή ο δικαστής που περιβάλλεται από τις εγγυήσεις της λειτουργικής και προσωπικής ανεξαρτησίας.

Η λειτουργική ανεξαρτησία περιλαμβάνει δυο θεμελιώδεις εγγυήσεις που περιβάλλουν κατά το άρθρο 87 παρ. 2 τους δικαστές κατά την άσκηση των καθηκόντων τους, δηλαδή τους δικάζοντες δικαστές που συγκροτούν τα μονομελή και πολυμελή δικαστήρια όλων των βαθμών και κλάδων. Συμπεριλαμβανομένων των εισαγγελικών λειτουργών - που

είναι ιδιαίτερος κλάδος τακτικών δικαστών - κατά την άσκηση των δικαιοδοτικών τους καθηκόντων τόσο στην ποινική προδικασία, όσο και στην ποινική δίκη.

Οι δυο αυτές θεμελιώδεις εγγυήσεις είναι κατά την παράγραφο 2 του άρθρου 87 η υπαγωγή του δικαστή κατά την άσκηση των καθηκόντων του μόνο στο Σύνταγμα και τους νόμους και η υποχρέωση του να μη συμμορφωθεί σε διατάξεις που έχουν τεθεί κατά κατάλυση του Συντάγματος. Έτσι πρέπει να ερμηνευθεί η αρνητική διατύπωση της συνταγματικής διάταξης σύμφωνα με την οποία οι δικαστές κατά την άσκηση των καθηκόντων τους «σε καμία περίπτωση δεν υποχρεούνται να συμμορφώνονται με διατάξεις που έχουν τεθεί κατά κατάλυση του Συντάγματος».

Κατάλυση του Συντάγματος δεν είναι η απλή παραβίαση του αλλά η ακύρωση, κατάργηση, παρεμπόδιση εφαρμογής, αμφισβήτηση, διαταραχή, καταστρατήγηση ή αλλοίωση θεμελιωδών αρχών και θεσμών της συνταγματικής τάξης, με κορυφαίο τον ίδιο το δημοκρατικό, αντιπροσωπευτικό, κοινοβουλευτικό και δικαιοκρατικό χαρακτήρα του πολιτεύματος που βασίζεται στη διάκριση των εξουσιών και την ανεξαρτησία της Δικαιοσύνης. Συνεπώς η κατάλυση του Συντάγματοςπραγματώνει το έγκλημα της έσχατης προδοσίας κατά τα άρθρα 134 και 134Α ΠΚ.

Από την άποψη αυτή η υποχρέωση μη συμμόρφωσης σε διατάξεις που έχουν τεθεί κατά κατάλυση του Συντάγματος δεν συνιστά μόνο εγγύηση της λειτουργικής ανεξαρτησίας του δικαστή, αλλά επαυξημένη ιδιώνυμη υποχρέωση αντίστασης του δικαστή που συμπληρώνει το καθολικό πολιτικό δικαίωμα αντίστασης του άρθρου 120 Σ.

Επειδή συνεπώς η λειτουργική αυτή εγγύηση του άρθρου 87 παρ. 2 είναι οριακή και εξαιρετική, συμπληρώνεται, υπό καθημερινές και συνήθεις συνθήκες, από τη θεσμική εγγύηση του διάχυτου και παρεμπόδιτου ελέγχου της τυχόν αντισυνταγματικότητας του νόμου που καλείται σε εφαρμογή σε ζήτημα που κρίνει ο δικαστής κατά την άσκηση των καθηκόντων του (άρθρο 93 παρ. 4 Σ.). Αυτό συνιστά αρμοδιότητα αλλά και λειτουργική εγγύηση ανεξαρτησίας όλων των δικαστηρίων, όλων των κλάδων και όλων των βαθμών.

Σημαντική, ως εγγύηση διαφάνειας και λειτουργικής ανεξαρτησίας κάθε δικάζοντος δικαστή ατομικά, είναι και η πρόβλεψη για την υποχρεωτική δημοσίευση και τη θεσμική

προστασία της γνώμης της μειοψηφίας (άρθρο 93 παρ. 3) σε όλα τα πολυμελή δικαστήρια ή δικαστικά συμβούλια.

Εγγυήσεις όμως της λειτουργικής ανεξαρτησίας των δικαστηρίων και των δικαστών που τα συγκροτούν συνιστούν και όλες οι συνταγματικές διατάξεις που έχουν ως αντικείμενο την κατοχύρωση της δικαιοδοσίας και της αρμοδιότητας των επιμέρους δικαιοδοτικών κλάδων, των ανώτατων δικαστηρίων (ιδίως του ΣΤΕ, του ΕΣ και του ΑΕΔ), ορισμένων ποινικών δικαστηρίων, του Ειδικού Δικαστηρίου αγωγών κακοδικίας και ορισμένων ένδικων βοηθημάτων και μέσων (άρθρα 94 - 100 Σ.).

Εξίσου εκτεταμένο είναι το πλέγμα των συνταγματικών διατάξεων που κατοχυρώνουν την προσωπική - υπηρεσιακή ανεξαρτησία των δικαστικών λειτουργών με κοινό παρονομαστή την θεσμική εγγύηση της αυτοδιοίκησης της δικαιοσύνης εν ευρεία έννοια, αν ως εν στενή έννοια αυτοδιοίκηση θεωρηθεί η εκλογή, από τους υπηρετούντες στο δικαστήριο ή την αντίστοιχη εισαγγελία δικαστικούς λειτουργούς, των οργάνων που διευθύνουν τα μεγάλα σε αριθμό υπηρετούντων λειτουργών δικαστήρια πρώτου και δεύτερου ^{βάθμ}~~βάθμ~~ και τις αντίστοιχες εισαγγελίες.

Η αυτοδιοίκηση της δικαιοσύνης εν ευρεία έννοια έχει ως κορμό την ανάθεση των αρμοδιοτήτων των σχετικών με τη τοποθέτηση, την μετάθεση, την προαγωγή και την μετάταξη (όπου επιτρέπεται) των δικαστικών λειτουργών στο Ανώτατο Δικαστικό Συμβούλιο και εν τέλει στην Ολομέλεια του ανώτατου δικαστηρίου κάθε κλάδου (άρθρο 90 παρ.2-4 Σ.). Η θεσμική αυτή εγγύηση συμπληρώνεται με ανάλογες συνταγματικές προβλέψεις για την επιθεώρηση, τον πειθαρχικό έλεγχο και το ανώτατο πειθαρχικό συμβούλιο, τις προϋποθέσεις και τις εγγυήσεις της παύσης δικαστικού λειτουργού με δικαστική απόφαση, τα σχετικά με τις αποδοχές των δικαστικών λειτουργών και την εκδίκαση των σχετικών διαφορών καθώς και τα ασυμβίβαστα που διέπουν τους δικαστικούς λειτουργούς (άρθρα 87παρ.3, 88, 89, 91, 23 παρ. 2, 29 παρ. 3 και 56 παρ. 1 Σ.).

Οι διεξοδικές αυτές εγγυήσεις του Ελληνικού Συντάγματος εναρμονίζονται με το άρθρο 6 ΕΣΔΑ και πάντως πρέπει να ερμηνεύονται σύμφωνα με την Σύμβαση και τη σχετική νομολογία του ΕΔΔΑ.

Αναδεικνύεται από το πλέγμα αυτών των συνταγματικών διατάξεων μια αρχή που μπορούμε να ονομάσουμε αρχή της διαφάνειας και της ασφάλειας δικαίου ως προς την υπηρεσιακή κατάσταση και τις υπηρεσιακές μεταβολές των δικαστικών λειτουργών, με θεσμική εγγύηση την εν ευρεία έννοια αυτοδιοίκηση της δικαιοσύνης, όπως την ορίσαμε προηγουμένως. Αυτή κάμπτεται μόνο ως προς την επιλογή των προέδρων και των αντιπροέδρων των ανώτατων δικαστηρίων, του εισαγγελέα του ΑΠ και των γενικών επιτρόπων του ΕΣ και των διοικητικών δικαστηρίων (άρθρο 90 παρ.5 Σ).

Πίσω από την βασική αυτή τυπολογική διάκριση μεταξύ λειτουργικής ανεξαρτησίας των δικαστηρίων και άρα των δικαστικών λειτουργών που τα συγκροτούν κατά την άσκηση των καθηκόντων τους και της προσωπικής - υπηρεσιακής ανεξαρτησίας των δικαστικών λειτουργών, υπάρχει μια εξίσου σημαντική διάκριση μεταξύ εξωτερικής και εσωτερικής ανεξαρτησίας με κριτήριο την πηγή της ενδεχόμενης απειλής κατά της ανεξαρτησίας της Δικαιοσύνης.

Όταν η πηγή της ενδεχόμενης απειλής είναι η νομοθετική ή η εκτελεστική εξουσία ή οποιαδήποτε πραγματική πηγή επιρροής εκτός δικαιοσύνης, τότε το ζητούμενο είναι η εξωτερική λειτουργική ανεξαρτησία της δικαιοσύνης και των δικαστών κατά την άσκηση των καθηκόντων τους και η εξωτερική προσωπική - υπηρεσιακή ανεξαρτησία των δικαστικών λειτουργών.

Όταν η πηγή της ενδεχόμενης απειλής βρίσκεται στο εσωτερικό της δικαιοσύνης με τη μορφή δικαστικών λειτουργών που στελεχώνουν ανώτερα δικαστήρια ή το ανώτατο δικαστήριο του κλάδου ή με τη μορφή προσώπων από αυτά που συγκροτούν την λεγόμενη ηγεσία του αντίστοιχου κλάδου ή το ανώτατο δικαστικό συμβούλιο του οικείου κλάδου ή την ολομέλεια του οικείου ανώτατου δικαστηρίου ή τα όργανα που ασκούν την επιθεώρηση ή τον πειθαρχικό έλεγχο ή διευθύνουν το δικαστήριο ή την εισαγγελία κ.ο.κ, τότε το ζητούμενο είναι η εσωτερική λειτουργική ανεξαρτησία των δικαστικών λειτουργών κατά την άσκηση των καθηκόντων του και η εσωτερική προσωπική - υπηρεσιακή ανεξαρτησία των δικαστικών λειτουργών.

Οι εξωτερικές προσβολές της λειτουργικής ανεξαρτησίας μπορούν να διακριθούν περαιτέρω σε τυπικές και άτυπες. Οι τυπικές έχουν συνήθως τη μορφή νόμου ή

κανονιστικής διοικητικής πράξης και αποκρούονται στην συντριπτική πλειονότητα των περιπτώσεων μέσω του δικονομικού μηχανισμού του δικαστικού ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων. Οι δε άτυπες συνιστούν παράνομη συμπεριφορά που ελέγχεται ποινικά.

Εξωτερικές προσβολές της προσωπικής ανεξαρτησίας δεν μπορούν θεσμικά και πρακτικά να υπάρξουν, εκτός και αν υιοθετηθούν εσωτερικά και μετατραπούν σε εσωτερικές προσβολές της προσωπικής ανεξαρτησίας κατά παράβαση μιας τεράστιας δέσμης συνταγματικών και νομοθετικών εγγυήσεων.

Οι εσωτερικές προσβολές της λειτουργικής ανεξαρτησίας μπορεί σε οριακές περιπτώσεις να εμφανισθούν μέσω της αφαίρεσης ύλης από το νόμιμο δικαστή με τη μορφή καταστρατήγησης συνταγματικών και νομοθετικών ρυθμίσεων σχετικών με τη κατανομή της δικαιοδοσίας και της υλικής και τοπικής αρμοδιότητας (νομοθετικές μεταβολές στη δικαιοδοσία ή την αρμοδιότητα, επαναφορά ή δυνατότητα εκ νέου άσκησης ένδικων μέσων, συγκρότηση ειδικών θεματικών εισαγγελικών αρχών κοκ). Και αυτές αποκρούονται, όταν υπάρχει ζήτημα, μέσω του μηχανισμού του δικαστικού ελέγχου της συνταγματικότητας των σχετικών δικονομικών νόμων έως του σημείου που αποφασίζει σχετικά το οικείο ανώτατο δικαστήριο, με ανοικτό το ενδεχόμενο ατομικής προσφυγής στο ΕΔΔΑ.

Ως προς την αρμοδιότητα όμως των εισαγγελικών λειτουργιών στη φάση της ποινικής προδικασίας και λόγω της ιεραρχικής δομής της εισαγγελίας, τυχόν αντιρρήσεις δεν μπορούν εύκολα να κριθούν από δικαστικά συμβούλια, εκτός και αν προσφύγει σε αυτά ο κατηγορούμενος ή ο οιονεί κατηγορούμενος, δηλαδή έμμεσα.

Οι εσωτερικές όμως προσβολές της προσωπικής ανεξαρτησίας μπορεί να είναι πάμπολλες καθώς αυτές συνδέονται με τον τρόπο που εφαρμόζεται στην πράξη η εν ευρεία έννοια αυτοδιοίκηση της Δικαιοσύνης που είναι πρακτικά η διοίκηση της Δικαιοσύνης από το ανώτατο δικαστήριο και το ανώτατο δικαστικό συμβούλιο του οικείου κλάδου. Η εσωτερική δε προσβολή της προσωπικής ανεξαρτησίας είναι μοχλός για την προσβολή της λειτουργικής ανεξαρτησίας του δικαστικού λειτουργού κατά την άσκηση των καθηκόντων του, δηλαδή για τον επηρεασμό της δικανικής του κρίσης. Στους μηχανισμούς της εν ευρεία έννοια αυτοδιοίκησης που περιλαμβάνουν και τον πειθαρχικό

έλεγχου ή την απειλή του προστίθεται και η άσκηση παράλληλου ποινικού ελέγχου κατά δικαστικών λειτουργών ή η απειλή του. Πειθαρχικοί και ποινικοί έλεγχοι δικαστικών και εισαγγελικών λειτουργών για τη δικαιοδοτική τους κρίση είναι δυστυχώς σύνηθες φαινόμενο. Με αφετηρία την μη αρεστή ή την επεικλή κατά την άποψη επικοινωνιακά ισχυρών κύκλων, κρίση του δικαστικού ή εισαγγελικού λειτουργού κατά την άσκηση των καθηκόντων του.

Είναι συνεπώς προφανές ότι το πραγματικό πεδίο δοκιμασίας της ανεξαρτησίας της δικαιοσύνης είναι κυρίως το εσωτερικό. Σε αυτό δοκιμάζεται η ποιότητα της δικαιοσύνης και του κράτους δικαίου, δηλαδή η ποιότητα και η αντοχή της δημοκρατίας και του κράτους δικαίου. Ανεξάρτητος δικαστικός λειτουργός είναι αυτός που ανθίσταται στις προσβολές της εσωτερικής ανεξαρτησίας της δικαιοσύνης πίσω από τις οποίες βρίσκονται οι προσβολές της εξωτερικής της ανεξαρτησίας. Δεν αρκεί όμως το υψηλό φρόνημα του κάθε δικαστικού και εισαγγελικού λειτουργού ατομικά. Χρειάζονται ειδικότερες νομοθετικές εγγυήσεις που να σέβονται και να διασφαλίζουν την ουσιαστική εφαρμογή στη πράξη της πλούσιας δέσμης θεσμικών εγγυήσεων της εξωτερικής και εσωτερικής, λειτουργικής και προσωπικής, ανεξαρτησίας της Δικαιοσύνης που περιέχονται στα άρθρα 87-100 του Συντάγματος.

Δεν αρκεί η ειδυλλιακή συνταγματική περιγραφή ενός απολύτως εγγυημένου θεσμικού περιβάλλοντος μέσα στο οποίο κινείται ο κάθε δικαστικός λειτουργός και η Δικαιοσύνη ως πολιτειακή λειτουργία. Απαιτούνται ειδικότερες, καλά εστιασμένες, νομοθετικές εγγυήσεις που αποκλείουν την καταστρατήγηση και εξουδετέρωση στην πράξη των συνταγματικών εγγυήσεων. Πρώτη τέτοια εγγύηση είναι η πλήρης και απόλυτη διαφάνεια όλων των ενεργειών, διαδικασιών, πράξεων και αποφάσεων. Δεύτερη τέτοια εγγύηση είναι η πλήρης νομοθετική τυποποίηση των κριτηρίων που διέπουν όλες τις κρίσιμες διαδικασίες: την επιθεώρηση, τον πειθαρχικό έλεγχο, τις τοποθετήσεις, μεταθέσεις και προαγωγές. Και τρίτη εγγύηση η αποσύνδεση των σχετικών διαδικασιών από τις αρμοδιότητες της ηγεσίας της Δικαιοσύνης που επιλέγεται κατά παρέκκλιση της αρχής της εν ευρεία εννοία αυτοδιοίκησης όχι για να ελέγχει την υπηρεσιακή κατάσταση των δικαστικών λειτουργών αλλά για την διεύθυνση των Ανώτατων Δικαστηρίων, της Εισαγγελίας του ΑΠ και των Γενικών Επιτροπειών. Σίγουρα αυτή η συζήτηση επείγει να ανοίξει .